

Komparatistika a bohemistika z maďarského úhlu pohledu

Tamás Berkes – Literárněvědný ústav MAV, Budapešť

Dnešní mezinárodní komparatistika nám neposkytuje jednoznačnou odpověď na otázku, zda lze vůbec provádět literární komparatistický výzkum, zeje-li mezi hlediskem historického procesu a individualitou uměleckého díla nepřeklenutelná propast. Jednotlivá díla ve své singularitě, jež je nositelem literární hodnoty, nemohou být součástí historického procesu, neboť součást historického procesu mohou tvořit pouze struktury vytvořené na základě vymezených hledisek. Tuto kontradikci nedokážou uspokojivě vyřešit ani novější literárněteoretické školy. Teorie intertextuality sice nabízí možnost porovnání jednotlivých děl, avšak k načrtnutí procesů sestávajících z rovnocenných jevů je již nevhodná. (Čím větší časové rozpětí dotyčná díla překlenují, tím je nevhodnější.) Významným návrhem řešení uvedeného dilematu literární historie byla teorie recepční estetiky Hanse-Roberta Jausse, jejíž ústřední pojmy (historičnost, proces ovlivňování atd.) mají sice poněkud klamně „historický“ zvuk, ve skutečnosti se však vztahují pouze na jednotlivá literární díla (Bojtár 2007, s. 420). Například žádný z členů Jaussova základního vzorce, triády autor-dílo-čtenář nelze nalézt v historickém útvaru, jakým je literární směr. Hermeneutika je už v obecné rovině vždy hodnotící, osobní, a proto nemůže posloužit k zobrazení nadosobních procesů.

KOMPARATISTICKÉ INTERFERENCE

Národní tradice literárního výzkumu byla po dlouhou dobu (často až donedávna) ovládána principem do sebe uzavřené svébytnosti, který se snažil stavět historii národních literatur na jejich vlastní vnitřní logiku (kterou zároveň utvářel). Literární historici byli ve své činnosti vedeni cíli (*telos*), jimž dominovala národní idea nebo myšlenka ideální společnosti (Bojtár 2007, s. 419). V tomto smyslu komparatistika dlouho neznamenala nic jiného než pokládání jednotlivých národních literatur vedle sebe. Dnes tolik připomínaná „krize“ literární historiografie si vynutila změnu pohledu, jež předepisuje překonání svébytné národního literárněvědného bádání. Současné (i když často protichůdné) vlivy různých teoretických směrů opodstatňují výzkumy, které překračují národní rámec, rovněž podporují.

Postmoderní metody rozboru díla rozšířené v posledních dvaceti letech a s nimi spojená hravá subjektivita napomohly uvolnění tradičně uplatňovaných kánonů,

v důsledku čehož došlo k oslabení hodnověrnosti komparatistiky postavené na literárněhistorických základech. Stejně tak je nyní zřetelnější, jak velká propast zeje mezi myšlenkou literární historie postavené na principu uzavřené svébytnosti a kontextuálním pojetím literatury. Teoretické studie posledních let (hermeneutika, dekonstrukce) upozornily na teoretické nedostatky literární komparatistiky (např. na nestejnorodost jednotlivých literárních děl a historického procesu). Postavení literární historie, která se soustředí na výzkum vlivů a paralel, utrpělo ve světle novějších snah zaměřených na setkávání textů a fungování kulturní paměti, sledujících změny toposů, motivů, citací a žánrových figur v úsilí o konstrukci interliterárních souborů. Srovnávací literatura již postupuje směrem, jenž pojímá ideologické a teoretické diskurzy dialogicky, jako intertextuální reakci na jiný diskurz. Z toho vyplývá, že o vzájemném vztahu literárních textů lze uvažovat zhruba jako o odpovědi na jiné texty: v odpovědi se skrývá gesto výkladu zrovna tak jako komentář a rozšíření, jež na sebe může brát také podobu pastiše či parodie (Zima 1992, s. 87). V tomto rámci samozřejmě neprobíhá jen dialog textů, ale i způsobů interpretace. Průnik intertextuálních postupů do srovnávací literatury si totiž vynucuje metodologickou inovaci, jež namísto pokládání jednotlivých děl a literatur vedle sebe nabídne k rozboru korpus vzájemně se interpretujících textů; je ovšem nadmíru pochybné, zda může tento postup uspokojivě nahradit zobrazení literárněhistorického procesu.

Samozřejmě není náhoda, že poststrukturalistické teoretické směry zpochybňují dosavadní komparatistickou praxi. Je všeobecně známo, že dílo existuje skrze četbu, čtenář vnímá právě čtený text na pozadí obrovského textového korpusu a stálost literárního díla vůbec není zajištěna. Praxe, jež staví na nových teoretických návrzích, však nastoluje přinejmenším stejně tolik otázek, kolik nabízí řešení. V otázce historičnosti je mezi srovnávací literaturou a teorií literatury i nadále napětí. Výrazy jako „die vergleichende Literaturwissenschaft“, „la littérature comparée“ a „comparative literature“ neodkazují na historičnost a převážná většina představitelů tohoto oboru dnes nevidí rozdíl mezi literární komparatistikou a teorií literatury. S literární historií, jež v podstatě považuje za fakta soudy, které jsou uznávány v širokých kruzích, se však neshodují ani tzv. „culture studies“, jež jsou místo na studiu samotných děl postaveny spíše na historii idejí. Tento fakt přitom vyžaduje prozkoumat způsob vzniku kánonů, což předpokládá zavedení hodnot. V takovém případě přitom nelze odhlédnout od toho, že různé kánony ztělesňují systémy domněnek, jež se spolu často dostávají do sporu. Z toho vyplývá, že základem srovnávací literární historiografie může být pouze dialog odlišných kultur.

Jedním z nejdůležitějších úkolů dialogu je udržování a soustavné přezkoumávání mezinárodního kánonu. Ideál (přesněji předpoklad) stálého textu a kultu génia dříve napomáhaly vzniku kánonu, což už ovšem dnes tak jednoznačně neplatí. Nelze-li jednotlivá díla považovat za stálá, tím méně lze za stálé považovat skupiny literárních děl. Je třeba se držet teze, že součástí kánonu jsou pouze díla, jež byla v procesu recepce přijata do dřívější skupiny význačných prací. Literární vědci samotní musejí hledat odpověď na otázku, nakolik se v rámci díla prolíná jeho historická a umělecká hodnota.

Takřka neřešitelné dilema literární historiografie versus umělecké dílo vede k závěru, že není správné vyloučit z tradice souborného vnímání kultur a textů dřívější pojetí založené na literárních směrech. Jedná se o komparatistický postup, jenž se

soustřeďuje na společné sémantické a poetické znaky děl a hovoří o literárních skupinách, stylech a směrech. Dalším důvodem je to, že novější teorie intertextuality a recepcce lze v daném případě sloučit s typologickým bádáním zakládajícím se na literárních směrech. (Mám podezření, že novější teorie jsou často pouze heuristickým „překřtěním“ starších, méně věrohodných postupů, byť samozřejmě rozšiřují metodologický repertoár.) Pro zachování pojmu směr lze argumentovat rovněž tím, že k rozboru nabízí takovou nadřazenou strukturu, v jejímž rámci lze — alespoň teoreticky — představit literárně-historickou hodnotu a historický proces. Autorem krátké definice pojmu literární směr, již bychom snad mohli použít i dnes, je Henryk Markiewicz: „Literární směr je strukturně formovaným útwarem. [...] Je to komplex ideových znaků, znaků zobrazeného světa, znaků žánrově kompozičních a jazykových. Jeho specifičnost a neopakovatelnost se neskrývá v jednotlivých znacích, neboť ty nacházíme i v literárních směrech předchozích a paralelních, ale v přebujelém množství těchto znaků a v celém vnitřním řádu, který je těmito znaky tvořen“ (Markiewicz 1966, s. 194).

Je samozřejmě snadné naléhat na podřízení komparatistických postupů ideji literárního směru, neboť singularita jednotlivých děl a velký počet nezařaditelných autorů umožňují ukázat jen jakousi přerývanou kontinuitu. To vše má bezpochyby jakýsi fiktivní a vykonstruovaný charakter, neboť komparatistický rozbor postupuje od unikátního k typickému, zatímco jednotlivá díla se do procesu zařazují pouze díky svým vybraným vlastnostem. Ačkoli srovnávací literatura poskytuje pouze neúplné odpovědi týkající se způsobu existence jednotlivých děl, vymezuje takové rámce analýzy, jež koncepci literárněhistorického procesu zajišťují kulturněhistorické pozadí a lepší ukotvení. Tím však komparatistický rozbor bezpodmínečně nekončí. Profesionální a odborný čtenář, kterého máme tendenci nazývat literárním vědcem, postupuje správně, nepovažuje-li se za faktor, jenž je na rozboru nezávislý. Právě naopak: subjektivní pojivo odborného čtení jako by kreditu závěrů dodávalo zlaté krytí. Sotva lze totiž pochybovat o tom, že souvislou historii lze vyprávět pouze z perspektivy „hodnotového pole“, vlastního tomu kterému badateli (Szegedy-Maszák 2008, s. 152) Ve znamení toho je snad představitelné převedení intence dekonstrukce a novějších filozofických estetik do *kritické praxe*, jež je stavebním kamenem každého komparatistického úkonu.

STŘEDOEVROPSKÁ KOMPARATISTIKA

V průběhu dosavadního bádání hrála v našem regionu poměrně nepatrnou roli myšlenka utváření regionálních souborů koncipovaných výhradně na základě literárně-historických kontextů. Dějiny národních literatur postavené na principu uzavřené svébytnosti vytváření interliterárních souborů příliš neumožňovaly. Tuto otázku nemohla vyřešit ani koncepce založená na aspektu jazykové příbuznosti, jež je produktem ideologického myšlení podporujícího národně-budovatelskou funkci související s vědomím slovanské vzájemnosti. Na stránkách čtyřdílné publikace *History of the Literary Cultures of East-Central Europe*, kterou k vydání připravili Marcel Cornis-Pope a John Neubauer a jež představovala poslední velký mezinárodní projekt, prohlásil Endre Bojtár o dosavadní produkci srovnávací literární historiografie našeho regionu, že je hubená, ba přímo neplodná, přičemž jako důvody uvedl mimo jiné theoretic-

kou nedořešenost této disciplíny, nejisté vymezení daného regionu, stejně jako nedostatečnost týkající se průpravy nových odborníků (Bojtár 2007, s. 419).¹

Navzdory všem oprávněným teoretickým pochybnostem je středo- a východoevropská komparatistika nejen reálně praktikovatelnou (pod)disciplínou, ale je rovněž nadmíru potřebná k posílení kontextuálního paradigmatu literární historie, stejně jako k dosažení zčásti mimoliterárních cílů dialogu mezi kulturami. Je zřejmé, že namísto dominance výzkumu vlivů, jenž se stal časem nedostatečný, se je třeba zaměřit na výzkum týkající se v širším slova smyslu pojaté recepce. Právě ve vztahu příjemce k „odesílateli“ se totiž zračí význam imagologie (jakožto vzájemného posuzování etnik a národů). Určité aspekty výzkumu obrazu sice přesahují rámec literární vědy, existují však četné případy, kdy je „image“ z hlediska díla v tom nejpřísnějším slova smyslu vzato podstatnou součástí literární vědy. (Zde by snad stačilo poukázat na mezinárodní recepce *Švejka*.) Sotva lze pochybovat o tom, že literární věda nezapojuje do rozboru děl cizích autorů třeba i bezděčně obraz vytvořený o dané zemi a tato „image“ (někdy „mirage“, mylná představa) je v literární kritice výrazně přítomna. Imagologie je schopna dekonstruovat představy, jež v minulosti určovaly, nezřídka dokonce zatěžovaly vztahy mezi jednotlivými národy. Ve znamení toho by měla komparatistická imagologie usilovat především o výzkum forem výskytu „image“, stejně jako okolností jejího vzniku a jejího vlivu. Neexistuje žádný jiný směr výzkumu, jenž by byl vhodnější k odbourání v minulosti přijímané, avšak dnes již neudržitelné představy týkající se národních specifik. Imagologie pomáhá odstranit teorie, které odvozují charakter jednotlivých literatur od „ducha národa“ (Volksgeist), a zároveň poukazuje na to, jakou roli hrají literární obrazy při setkávání kultur (Dyserinck 1977, s. 127–132).

Nemalý podíl na četných obtížích, které brzdí rozvoj středo- a východoevropské komparatistiky, má odlišná pojmová zásoba jednotlivých národních literárních věd. Česká ani maďarská literární věda nejsou hodnotově neutrálním útvarem, neboť zahrnují rovněž tradice i kulturní ideje, které jsou do národní literatury zakódovány. Ačkoli vědy v obou zemích vykazují pestrou směsici rivalizujících škol, zdá se, že vnitřní struktura obou věd je formována rozdílnými předpoklady, intencemi i odlišnostmi týkajícími se národního vědomí. Paradigmatickým příkladem je fakt, že se tradiční české pojetí na poli komparatistického výzkumu soustředí na srovnávání literatur slovanských národů, zatímco koncepce maďarská se zaměřuje na regionální typologii oproštěnou od jazykových hledisek. V posledně uvedeném případě hrají samozřejmě roli rovněž politické aspekty související s národní ideologií. Zájem maďarské komparatistiky o střední Evropu výrazně vzrostl v důsledku změn hranic po první světové válce a jeho hnací silou byla národnostní otázka (Vajda 1986, Berkes 2008).

Předpoklady dnešních maďarských badatelských programů sahají do roku 1962, kdy byly na komparatistickém kongresu v Budapešti poprvé zformulovány cíle napomáhající vzniku literární historie, která by se soustředila na paralelní a příbuzné jevy tohoto regionu. Nastíněné plány již vycházely z relativní samostatnosti a specifických kulturních kvalit regionu střední a východní Evropy a nechtěly selektovat na základě jazykové příbuznosti či politické angažovanosti (Klaniczay 1963). Takto pojaté dějiny středoevropské literatury zůstaly sice dodnes nenapsány, avšak příslušné svazky *Dějiny literatur evropských jazyků*, vzniklé pod záštitou AILC (Meziná-

1 Viz také úvod díla vzniklého v rámci AILC (Cornis-Pope — Neubauer, 2004).

rodní společnosti pro srovnávací literaturu), představovaly pro regionální výzkum od konce 60. let značný pokrok. Rozhodnutí o zahájení vydávání této knižní řady se zrodilo na bělehradském kongresu AILC v roce 1967, a jak při její přípravě, tak při sestavování jednotlivých svazků hrály rozhodující roli mezinárodně uznávané přední osobnosti maďarské komparatistiky (György Mihály Vajda, István Sőtér, Tibor Klaniczay, Miklós Szabolcsi). Kongresem přijatý návrh, jehož předkladatelem byl György Mihály Vajda, stanovil za základní princip systematizace „období velkých literárních proudů“, a přestože uznával národní specifika, nepřál si pouze mechanicky stavět na roveň dějiny jednotlivých národních literatur, ale usiloval o vytvoření zcela nového celkového obrazu s využitím „syntetizujícího“, „komparativního“ a „národního“ úhlu pohledu (Rapport 1969).

V 70. a 80. letech se začal v maďarské komparatistice pomalu uplatňovat metodologický princip, podle něž vede srovnávací výzkum typologického charakteru ke korektním výsledkům, ve kterých se hodnověrně odrážejí procesy odvíjející se v literární a kulturní historii našeho regionu, pouze prostřednictvím společného výzkumu slovanských a neslovanských literatur. Mezi srovnávací literaturou založenou na slavistické tradici a středoevropskou komparatistikou existuje podstatný metodologický rozdíl, přestože se tyto oblasti částečně navzájem překrývají. Většina badatelů na poli slovanských literatur, jak se zdá, přijala přístup, podle něž je jazyková příbuznost komparativním faktorem s rozhodující silou: hlasatelé teorie barokního slavismu či slovanské romantiky předpokládali existenci literárního společenství disponujícího specifickými vlastnostmi. Navzdory četným a spletitým vztahům mezi slovanskými literaturami je však dobře zřejmé, nakolik se vývoj jednotlivých slovanských literatur lišil, zatímco mezi některými slovanskými a neslovanskými literaturami lze odhalit mnohem více paralel, analogií a vzájemných vlivů. (Například z hlediska typu k sobě mají česká a maďarská literatura mnohem blíže než třeba literatura česká a bulharská.) V souvislosti s maďarskou literaturou je obzvláště nápadné, že badatelé na poli slovanských literatur regionální podobnosti z jakéhosi důvodu často nebrali na vědomí. Karel Krejčí ve své mimořádně hodnotné knize (*Heroikomika v básnictví Slovanů*) — nejspíše z důvodu nedostatečné jazykové vybavenosti — věnoval jevům týkajícím se rumunské a maďarské literatury pouze několik řádků (Krejčí 1964, s. 162), přestože mu mohl být k dispozici bohatý materiál dokazující maďarské analogie směšnohrdinských eposů.

Během půldruhého desetiletí před rokem 1990 začala maďarská komparatistika vytvářet nové paradigma středoevropských dějin literatury, avšak její výsledky byly silně ovlivněny nedostatky souvisejícími s průpravou nových odborníků a omezenou inovací na poli teorie. Překonání bylo potřeba nejen maďarskocentrickou jednostranností, ale i zastaralé vrstvy tradice dějin vzájemných vztahů (především zkoumání motivů a vlivů bez náležitého ukotvení v literární teorii). Přeceňování místních specifík či předpoklad národní „svébytnosti“ samozřejmě nejsou pouze maďarskými zvláštnostmi, jsou typické pro celý region. Mlhavé pojmy jako „společný osud“ či „podunajský ráz“, které bylo možno postavit do interakce s „otázkami národního osudu“, přenechaly v maďarské komparatistice 80. let místo novým, i po teoretické stránce vysoce náročným kategoriím jako „komplexní konfrontace“, „literární směr“, „genetický kontakt“, „interliterárnost“, „biliterárnost“, „imagologie“ atd. Přeměnu tradiční komparatistiky ilustruje nahrazení povrchního a zjednodušujícího pojmu literární

„vliv“ termínem René Welleka „komplexní konfrontace“, jak učinil v jedné ze svých studií, jež vzbudila značný rozruch, István Sótér. Tento termín nabízí prostřednictvím odkrývání analogií a paralel vodítko k mapování podobných či odlišných jevů v jednotlivých literaturách. Předpokladem vzniku nové syntézy tak může být jedině společný konfrontační výzkum více literatur (Sótér 1971).

Cíl středoevropské literární historie, srovnávací analýza literatury — v širším smyslu celé kultury — národů nacházejících se mezi ruským a německým jazykovým prostorem, se v maďarské komparatistice uplatňuje různým způsobem. Maďarská srovnávací literatura zkoumá, v čem spočívá specifická kvalita a osobitost kultury tohoto regionu. Díky tomu se jí daří překonávat metodologickou bariéru, jež dokáže literární historii našeho regionu pojmát pouze jako řazení jednotlivých národních literatur vedle sebe. Historicko-typologický přístup vedl nutně k novému teoretickému vymezení pojmu literární směr, které dochází k jeho redefinici i za použití strukturalistického „dílocentrického“ přístupu systematizací sémantických a poetických prvků jednotlivých děl, stejně jako pomocí konfrontace textu a jeho recepce. Prvním uplatněním tohoto přístupu byla průkopnická monografie Endre Bojtára věnovaná východoevropské avantgardní literatuře, která v maďarské komparatistice zabývající se tímto prostorem založila novou školu (Bojtár 1992). V tomto modelu typologického charakteru nejsou žádní zvláštní, „nezaškatulkovatelní“ spisovatelé, nanejvýš zde existují autoři, kteří spadají přesně mezi dotyčné vymezené směry (čímž vytvářejí směry nové), respektive různé fáze jejich umělecké dráhy patří stejnou měrou do několika po sobě následujících směrů. Velký spisovatel určitý směr (literární druh, žánr, styl, ideu či téma) naplňuje a zároveň jej lze dát do spojitosti — v poměru k jeho důležitosti — se spisovatelem podobného typu, pocházejícím z jiné literatury. Literárně historický proces poté vyvstává z historie průníků ohraničených takto chápanými „izoglosami“.

Pojem literární směr je samozřejmě konstrukcí, jež má umělý charakter. Výchoiskem nemůže být nic jiného než umělecké dílo ve své jedinečnosti. Tato okolnost si vyžaduje výběr, selekci, jejímž hlavním kritériem může být literární hodnota. Je zřejmé, že konkrétní dílo v plně šíři není součástí směru. Historičnost a literární hodnotu lze překlenout pouze v praxi literárním rozbořem. Nelze tudíž pominout osobu autora dějin literatury s odkazem na jakousi falešnou „objektivitu“. Osobní moment je neodmyslitelný, neboť díla existují pouze skrze jejich čtení. Literární historik tak případně také koriguje obraz všeobecné historie. Musí věřit vlastnímu čtení, a nikoli prefabrikovaným tezím. Protiklady historičnosti a chápání díla v subjektu vědeckého pracovníka v lepším případě splývají nebo se vyrovnávají. Takto pojatý vědecký program se může samozřejmě pouze přiblížit k prakticky nerealizovatelné (nebo naopak mnoha způsoby realizovatelné) středoevropské syntéze.

MAĎARSKÁ BOHEMISTIKA

V maďarském prostředí se musí bohemista vypořádat s týmiž teoretickými otázkami literární historiografie stejně jako odborník, jenž se zabývá pouze maďarskou literaturou. Ba co víc, badatel v oblasti české literatury je v ještě těžší situaci, neboť jakožto komparatista se musí pohybovat v silovém poli minimálně dvou kultur. Ani v případě

dobromyslné popularizace české literatury nelze odhlédnout od toho, že s literaturou související diskurz má své teoretické předpoklady, například potřebné související znalosti, bez nichž nelze pronášet relevantní, platné soudy.

Nabízí se otázka, čím se maďarský badatel na poli české literatury vlastně zabývá. V otázce bádání na úrovni základního výzkumu české literatury se může jen sotva poměřovat s pražskými či brněnskými kolegy. Maďarský bohemista nepromlouvá až na výjimky v úzce pojatém kontextu české literatury. Nezbyvá než opět zdůraznit, že cokoli o české literatuře prohlašujeme, je vedeno z perspektivy komparativní. Lze vyzdvihnout čtyři specifické možnosti, jež maďarské bohemistice propůjčují samostatný charakter a zároveň obohacují českou literární vědu.

1. Specifičnost maďarské bohemistiky spočívá už v tom, že maďarský badatel po většinou nepřistupuje k české kultuře z pohledu obecné slavistiky, nýbrž s pomocí optiky středo- a východoevropské srovnávací literární historie prosté jazykových hledisek. Již dříve jsme pojednali o tom, jakými mezními podmínkami se tyto komparativistické úkony musí řídit. Po teoretické stránce erudovaný náhled si dnes vyžaduje věnovat při rozboru českého a maďarského literárního vývoje odlišným, vzájemně se k sobě nehodícím rysům přinejmenším stejně velkou pozornost jako jevům příbuzným. K tomu lze ještě dodat, že srovnání dvou literatur může vést pouze k omezeným výsledkům, proto je vhodné, aby badatel dokázal alespoň číst v dalších dvou-třech jazycích daného regionu. Maďarská bohemistika si tudíž může vytknout za svůj úkol analyzovat české literární jevy v širších středo- a východoevropských souvislostech, díky čemuž může přispět něčím novým nejen v souvislosti s celým regionem, ale i s procesy a děním v české kultuře.

2. Druhým, i z hlediska teorie podloženým polem tradičního výzkumu je historie vztahů. Toto téma se však zdá být již pomalu vyčerpáné, neboť mapování přímých vlivů je z metodologického hlediska zastaralé, navíc se z pohledu materiálu genetických vztahů jedná o korpus poměrně nevelkého rozsahu. K překonání „antikvárního“ přístupu si je vhodné uvědomit, že množství filologických dat může snadno zakrýt místní hodnotu údajů. Rozbor literárních styků samozřejmě musí spočívat na pevné filologické bázi, plodnější je však řešení, jež se soustředí na komplexnější rysy literárního vývoje neboli na setkávání, respektive prolínání kultur a textů. Předávání a přebírání není pouze mechanickou operací, neboť recepce je analogická ke spisovatelské tvorbě. Jako součást recepce si zaslouhuje více pozornosti otázka kulturní paměti, jež může uchovávat a zpřítomňovat takové jevy česko-maďarské interliterárnosti jako vícejazyčnost či multikulturnost, které se vyvinuly v rámci pluralitního prostředí habsburské monarchie (Fried 1996, s. 104). Rozkódování „image“, nabízejících se skrze recepci, se může rozšířit i na rozbor ustálených jazykových útvarů, které uchovávají vzpomínku na negativní soud o jiném národě. Konfrontací některých pejorativních prvků české a maďarské slovní zásoby a rčení László Dobossy výstižně poukázal na tradici vzájemného vysmívání a ostouzení obou národů, jejichž jazykový humor se zrodil v reakci na domnělá či skutečná příkoří (Dobossy 1974).

3. Třetí možností, jež patří do okruhu aktivit maďarské bohemistiky s pevným zázemím na poli teorie, je rozbor děl, a sice maďarská adaptace české literární tvorby. Nejedná se v první řadě o překlady českých děl, ale spíše o jejich zasazení do kontextu maďarské kultury, což je vyloženě záležitostí literární interpretace, pro kterou je nutné vcítění a schopnost hodnocení. Nejde tedy o úkol pro literární historiky, ný-

brž o takový hermeneutický, interpretační cíl, který vyžaduje, aby se literát (kritik, esejista) dokázal v přijímacím prostředí pohybovat naprosto domácky. I tímto způsobem může maďarská recepcí českého díla napomoci formování hodnotového soudu v rámci české kultury.

4. Nebylo by správné vyloučit z výsostného území vědeckého oboru tematický okruh uměleckého překladu. Tím méně, že překlad krásné literatury úzce souvisí s možnostmi poznání literárního díla, neboť každý překlad se odráží od prožitku prosté čtenářské recepcí. Individuální výklad, interpretace jsou nevyhnutelné, neboť ke vzniku estetického vztahu k literárnímu dílu může dojít pouze formou některé z jeho možných konkretizací. Rozdíl mezi dílem a jeho aktuální konkretizací si však zároveň zpravidla neuvědomujeme. Právě proto lze za úkol bohemistiky považovat rovněž zdomácnění až doposud zanedbávaného analytického žánru, totiž kritiky překladu.

Maďarská bohemistika tudíž má své specifické neoddiskutovatelné úkoly. Tento vědní obor spočívá na třech pilířích: na komparatistickém přístupu, na obnově dědictví historie vztahů a konečně na hermeneutické interpretaci jednotlivých literárních děl. V ideálním případě může být výslednicí těchto tří činností určitá vědecká kontinuita. Podmínkou toho je ovšem nepřetržitý kritický přístup k dosavadním i budoucím výsledkům a jejich soustavné přehodnocování. Naši pozornosti nesmí uniknout skutečnost, že česká odborná literatura po roce 1989 takřka kompletně přepisuje ne jednu kapitolu české literární a kulturní historie. Jak můžeme vidět, korekce je dnes nezbytná především z hlediska historie idejí a literární teorie. Teprve poté budeme moci prohlásit, že maďarská bohemistika plní svoji komparatistickou funkci.

LITERATURA

- Berkes, Tamás:** Stredoeurospá komparatistika v Maďarsku, přel. Gabriela Magová. In: Judit Görözdí — Gabriela Magová (eds.): *Tvorivosť literárnej recepcie*. Ústav svetovej literatúry SAV/Veda, Bratislava 2008, s. 90–95.
- Bojtár, Endre:** Pittfalls in Writing a Regional Literary History of East-Central Europe. In: Marcel Cornis-Pope — John Neubauer (eds.): *History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, sv. III. John Benjamins, Amsterdam — Philadelphia 2007, s. 419–427.
- Bojtár, Endre:** *East European Avant-garde Literature*. Akadémiai, Budapest 1992.
- Bojtár, Endre:** „Vysnívali sme si vlasť a národ...“. *Osvietenstvo a romantizmus v stredoeurospájskych literatúrach*, přel. Gabriela Magová. Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava 2010.
- Cornis-Pope, Marcel — Neubauer, John:** General introduction. In: Marcel Cornis-Pope — John Neubauer (eds.): *History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, sv. I. John Benjamins, Amsterdam — Philadelphia 2004, s. 1–18.
- Dobossy, László:** „Stojí si po česku“ — „mluví maďarsky“, přel. Petr Rákos. *Časopis pro moderní filologii* 56, 1974, s. 6–8.
- Dyserinck, Hugo:** *Komparatistik. Eine Einführung*. Bouvier, Bonn 1977.
- Fried, István:** A magyar irodalom meg a szláv irodalmak. *Műhely* 19, 1996, s. 101–105.
- Klanciczay, Tibor:** Les possibilités d'une littérature comparée de l'Europe orientale. In: István Sötér et al. (eds.): *La Littérature comparée en Europe Orientale*. Akadémiai, Budapest 1963, 115–127.
- Krejčí, Karel:** *Heroikomika v básnictví Slovanů*. ČAV, Praha 1964.
- Markiewicz, Henryk:** *Główne problemy wiedzy o literaturze*. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1966.

Rapport relatif au projet d'une histoire de la littérature européenne. In: Nikola Banašević (ed.): *Actes du V-e Congrès de l'Association Internationale de Littérature Comparée*. Swets & Zeitlinger, Amsterdam 1969, s. 775–794.

Sóter, István: Comparaison — confrontation. *Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae* 13, 1971, s. 463–474.

Szegedy-Maszák, Mihály: *Megértés, fordítás, kánon*. Kalligram, Pozsony 2008.

Vajda, György Mihály: Dejiny porovnávacieho výskumu literatúry v Maďarsku. In: Dionýz Ďurišín (ed.): *Dejiny literárnej komparatistiky socialistických krajín*. Veda, Bratislava 1986, s. 231–259.

Zima, Peter V.: *Komparatistik. Einführung in die Vergleichende Literaturwissenschaft*. Francke, Tübingen 1992.

RÉSUMÉ

Comparative and Bohemian Studies from a Hungarian Point of View

In the field of comparative literature there is no theoretical solution for bridging the rift between the historical process and the individuality of the work of art. Thus, it is improper to exclude the earlier conception focusing on literary trends which concentrates on some common semantic and poetic traits, and it can be harmonized, in the practice of the analysis, with comparative operations based on intertextuality and reception research. It is argued, on the basis of these presuppositions, that comparative studies in Central Europe must cross the methodological barriers which restrict the literary histories of the region merely to a juxtaposition of singular national literary histories. In this framework, Hungarian Czech Studies can bring new information not only about the region but also about the processes of the Czech culture in general.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS

bohemistika; Maďarsko; komparativistika; literárni teorie; metodologie / Czech studies; Hungary; comparative literature; theory of literature; methodology